

ליל שבת ON תפלת ערבית OF ברכות קריאת שמע THE

Let us return to סדר רב עמרם גאון to review what he writes about the ברכות קריאת שמע of ליל שבת on תפלת ערבית:

סדר רב עמרם גאון (הרפנס) סדר שבתות-ועומד שליה צבור ומתחיל והוא רחום ועונין ברכו, ומתחיל החזן אשר בדברו מעריב ערבים וגו', ומאן דאמר אשר כלה מעשיו, טעות הוא בידו. דשאלו מקמי רב נטרונאי מהו לומר אשר כלה מעשיו בערב שבת, והשיב כך מנהג בשתי ישיבות, אין אומרים אלא אשר בדברו. ואומר אהבת עולם בית ישראל, וקורין קריאת שמע ואמת ואמונה כדרך שאומרין בחול: וחותרם פורש סוכת שלום עלינו ועל עדת ישראל ועל ירושלם:

Translation: The prayer leader stands and begins by reciting V'Hu Rachum. The congregation then responds to the prayer leader calling out: Barchu. The prayer leader begins: Asher Bidvaro Ma'Ariv Aravim etc. Those who modify the first Bracha of Kriyas Shema on Shabbos night and say: Asher Kilah Ma'Asav B'erev Shabbos (who completed His work on the eve of Shabbos) are in error. It was asked of Rav Natroni: what do you think about modifying the first Bracha of Kriyas Shema on Shabbos night to read: Asher Kilah Ma'Asav B'erev Shabbos. He answered: This is the custom in the two Yeshivos of Babylonia: we do not recite a substitute for the Bracha of Asher Bidvaro. The prayer leader then recites: Ahavas Olam Beis Yisroel. They recite Kriyas Shema and Emev V'Emunah in the same manner as they are recited during the week. He ends the fourth Bracha of Kriyas Shema with Ha'Porais Succas Shalom Aleinu V'Al Adas Yisroel V'Al Yerushalayim.

The text of the ברכה of אשר כלה to which רב עמרם objects was composed as part of ברכות קריאת שמע. מנהג ארץ ישראל:

סידור רב סעדיה גאון-ואחרי שקיעת החמה קוראים קריאת שמע, ויש מכניסים זכר השבת בברכות שלפניה ושל אחריה ואומרים: ברוך אתה ה' א-להינו מלך העולם אשר כלה מעשיו ביום השביעי ויקראהו ענג שבת קדוש ערב עד ערב התקין מנוחה לעמו ישראל כרצונו גולל אור מפני השך, וחשך מפני אור. ברוך אתה י-י, המעריב ערבים.

Translation: After sunset, we recite Kriyas Shema. There are those who insert references to Shabbos in the Brachos that come before and after the recital of Kriyas Shema: Baruch Ata Hashem . . . who completed His work on the seventh day and called the seventh day a day of joy, the holy Shabbos, from evening to evening; established a day of rest for the Jewish people as He desired . . . Baruch Ata Hashem ha'Maariv aravim.

A similar ברכה is found in the current סידור בני רומא:

ברוך אתה ה' א-להינו מלך העולם אשר כלה מעשיו ביום השביעי, ויקראהו שבת קדוש, מערב ועד ערב, ונתנו מנוחה לעמו ישראל בקדשתו, בורא יום ולילה, גולל אור מפני השך, וחשך מפני אור. המעביר יום ומביא לילה, המבדיל בין יום ובין לילה, י-י צב-אות שמו.

ושמו חי וקים, תמיד הוא ימלוך עלינו לעולם ועד. ברוך אתה י-י, המעריב ערבים.

ברכות קריאת שמע in his סידור provides alternate versions of each of the שמע of תפלת ערבית on ליל שבת. The second ברכה:

למען אהבת עמוסים נטעת עץ חיים שבת קדשת מימים ואתה הנחלת לתמימים ואהבתך לא תסור ממנו כי היא עטרת ראשינו נצה נצחים. ברוך אתה י-י, אוהב את עמו ישראל אמן.

Translation: Because of Your love for the burdened ones, You planted a tree of life. You sanctified the Sabbath out of all the days of the week and You made it the inheritance of those who are upright. May Your love for us never waver because Your love is worn by us like a crown on our heads forever and ever. Baruch . . .

The third ברכה:

אמת אמונתך בשביעי קיימת גזרת דברת הקשבנו ושמענו זכור חמדת טהורים ירשנה כתובה היא לראש ארבעה משעת נתינתה שמחה בה לב ישורון עדה פדיתה צדקה קנית רוממת שבת תמיד' בינך לבינינו כי בששת ימים עולמך תכנת ובשביעי נחתה למען שתניח לעמך ישראל אבות ובנים כעלו מן הים בגלה ברנה בשמחה רבה אמרו כלם מי כמכה בא-לים וגו' שמרי שביעי ראו את גבורתך על הים יחד כלם הודו והמליכו ואמרו ה' ימלך לעולם. בגלל אבות הושעת בנים ותביא גאלה לבני בניהם. ברוך אתה י-י, גאל ישראל.

Translation: You fulfilled Your promise on Shabbos. On that day You gave us the Torah that has within it the commandments. You spoke. We listened. We heard the word: Zachor (remember). The pure who are close to You inherited the Torah. It was written that Shabbos was the most important of the holidays from the time the Torah was given with the hearts of Israel rejoicing while observing it. You rescued the Jewish people. You performed a great act of kindness. You uplifted Shabbos so as to always be a special link between the Jewish People and You. You created the world in six days and rested on the seventh so that the seventh day would be a day of rest for the Jewish people, Your nation. Fathers and sons when they survived the splitting of the sea, with great joy and happiness said together: Who is like You among the G-ds etc. Those who observed the Sabbath saw Your great acts of valor at the splitting of the sea. Together they acknowledged and said: G-d will reign forever. Because of our forefathers You saved their descendants. May You bring redemption to the children of their children. Baruch Ata . . .

The fourth ברכה:

השכיבנו י-י א-להינו לשלום, והעמידנו לחיים ולשלום, ופרום עלינו סכת שלום, כדבר שנאמר וישב עמי בנוה שלום ובמשכנות מבטחים ובמנוחות שאננות². ברוך אתה י-י, הפורש סוכת שלום על עמו ישראל.

Translation: Hashkeiveinu . . . as it is written: Yehayahu 32, 189 And my people shall dwell in a

1. Professor Ezra Fleischer in his book תפלה ומנהגי תפלה ארץ ישראלים בתקופת הגניזה at page 56 points out that this ברכה contains an alphabetical acrostic.

2. The insertion of a verse at this point in the ברכה is noteworthy since no other version of the ברכה contains a פסוק.

להבין את התפלה

peaceable habitation, and in secure dwellings, and in safe resting places; Baruch Ata . . .

The current **אמהבת עולם** of **ברכה** provides for the recital of the standard **סידור בני רומא**. However, they follow **רב סעדיה** in changing the **ברכה** of **אמת ואמונה**:

אמת ואמונה, בשביעי קיימת גזרת דברת, הקשבנו ושמענו זכור, חמדת טהורים יירשוה, כתובה היא לראש ארבעה, מעת נתנה, שמח בה לב ישורון. עדה פדיתה, צדקה קנית, רוממת שבת תמיד, בינך ובינינו אות היא לעולם, כי ששת ימים עולמך תקנת, ובשביעי נחת, למען שתניה לעמך ישראל. ולכבוד שמך שבחו וזמרו ברוך הוא. משה ובני ישראל לך ענו שירה בשמחה רבה, ואמרו כלם: מי כמכה בא-לים ה', מי כמכה נאדר בקדש, נורא תהילת עשה פלא. שומרי שביעי ראו גבורותיך על הים, יחד כלם הודו והמליכו ואמרו ה' ימלך לעולם ועד. תחיש ישועה לשומרי ענוגה, תפרה לצאנך, ואל יהיו עוד לבזה, ככתוב: והושעתי לצאני ולא תהיינה לבז³. ברוך אתה י-י, גאל ישראל.

Translation: You fulfilled Your word on Shabbos . . . Hasten the rescue for those who observe Your day of pleasure, redeem Your sheep, do not allow them to continue to be abused as it is written: (Yechezkel 34, 22) and I will rescue My sheep and they will no longer be abused. Baruch . . .

They then recite the standard **ברכה** of **השכיבנו**.

ליל on **תפלת ערבית** of **ברכות קריאת שמע** closes his presentation of the **רב סעדיה גאון** with the following note:

ושמרו בני ישראל את השבת, לעשות את השבת לדרתם ברית עולם. ביני ובין בני ישראל וגו'. יראו עינינו, וישמח לבנו, ותגל נפשנו בישועתך באמת, באמור לציון, מלך אלהיך. י-י מלך, י-י מלך, י-י מלך לעולם ועד. כי המלכות שלך היא, ולעולמי עד תמלוך בכבוד, כי אין לנו מלך אלא אתה. ברוך אתה י-י, המלך בכבודו, תמיד ימלוך עלינו לעולם ועד, ועל כל מעשיו. והלשונות אלה, אף על פי שאינם מעיקר הדין, מותר לאמרם.

Translation: V'Shamru . . . Yiru Eineinu . . . Baruch Ata Hashem Ha'Melech Bichvodo . . . These versions of the Brachos, even though they do not contain the preferred wording, may be recited.

The following are some questions about the alternate versions of the **ברכות קריאת שמע** of **תפלת ערבית** on **ליל שבת**: What prompted Jews in **ארץ ישראל** to change the wording of the **ברכות** of **קריאת שמע** of **תפלת ערבית** on **ליל שבת**? Why did **רב נטרונאי גאון** object to the changes in the **ברכות**?

The objection of **רב נטרונאי גאון** to the alternate **ברכות** was explained as follows:

ספר המנהיג הלכות שבת עמוד קלג-מנהג ספרד לומ' והוא רחום והטעם מבואר בתפי' ערב שלחול. ברכו אשר בדברו כשאר הימים, וכתבו רב נטרונאי ורב עמרם ז"ל כי האומר (עמוד

3. Notice that this verse does not appear in any other version of the **ברכה**.

קלד) כילה מעשיו לסגולת עמים, וכן באמת מחליף ומזכיר של שבת בשלשתן טועה, שבין בחול בין בשבת מטבע אחד להן. וחותרם פורש סוכת שלו', וכן מנהג בצרפת ובפרובינצ',
Translation: It is the custom in Spain to begin Tefilas Arvis on Shabbos night by reciting V'Hu Rachum. The reason was explained in the section dealing with Tefilas Arvis of the weekday. Then they recite Barchu and Asher Bidvaro as on weekdays. Rav Natroni and Rav Amrom wrote that one who recites the Bracha of Asher Kilah L'Segulas Amim and who modifies each of the Brachos of Kriyas Shema and refers to Shabbos in each of them is in error because whether it is a weekday or Shabbos, there is a set text for the Brachos. Then they end the third Bracha by saying: Porais Succas Shalom. That is the custom in France and in Provence.

ויראה לי כי לא נזכר שבת בשום מקום כי אם בתפלה ובברכה רביעית לעולם, וכן בראש חודש ובחול המועד בשבת אין להזכיר של שבת בעבודה שכבר הזכירו, ואין דין הזכרת שבת לכאן, ונמצא שמשנה ממטבע שטבעו חכמי בברכו' ולא יצא, שהרי בערבי' יש לו לפתוח במערי' ערבי' אע"פ שאמרו אם פתח ביוצר אור וסיים במערי' ערבים יצא, סוף סוף לכתחילה יש לו לפתוח במערי' ערבי', ושנינו כל שלא אמ' אמת ויציב בבוקר ואמת ואמונה בלילה לא יצא ידי חובתו, שנ' להגיד בבוקר הסדך ואמונ' בלילות, וכן לסגולת עמים שצריך לומר אהבת עולם כחכמ' דתנייא כוותיהו, ולשון המקרא אהבת עולם אהבתיך, על כן נראי דברי הגאונים' ויש למחות בידם מלאומרן. אב"ן.

Translation: It appears to me that no references to Shabbos were ever made in any part of the Shabbos prayer service except in Shemona Esrei and in the fourth Bracha of Kriyas Shema and nowhere else. We conduct ourselves in a similar manner on Rosh Chodesh and on Chol Ha'Moed in that we do not mention Shabbos in Ya'Aleh V'Yavoh because we mention Shabbos in the middle Bracha of Shemona Esrei. There is no requirement that we refer to Shabbos while reciting the Birchos Kriyas Shema. If we were to do so we would be changing the form of the Bracha as it was established by our Sages and one would not fulfill his obligation to recite Birchos Kriyas Shema. In addition, a person is required to begin Tefilas Arvis with Ha'Ma'Ariv Aravim. This is the rule despite the fact that if one erred and recited Yotzer Ohr instead of Ha' Ma'Ariv Aravim, he fulfills his obligation provided that he ends the Bracha with Ha'Ma'Ariv Aravim. In any event, in the first instance he is required to begin with Ha'Ma'Ariv Aravim. We also learned that whoever does not say Emes V'Yatziv in the morning and Emes V'Emunah in the afternoon has not fulfilled his obligation based on the verse: to say His praise in the morning and a statement of faith at night. Additionally to remain a favored nation we are required to recite Ahavas Olam, as our Sages said, during the course of the day we should recite both Ahavas Olom and A'Havah Rabbah. In addition one needs to recite the words: Ahavas Olom at least once a day since the words were borrowed from the verse; i.e. Your Love will be a love forever. Therefore what the Gaonim wrote appears to me to be correct and we should discourage those who change the Brachos of Kriyas Shema on Shabbos night.

According to the ספר המנהיג, the objection to reciting the ברכה of אשר כלה centers on the fact that the change were made to the מטבע הברכה. But is it a substantial change in the ברכה or is it merely the addition of a פיוט? That a פיוט is added to a ברכה of קריאת פיוטים should not come as a surprise since the גאונים themselves added פיוטים to שבת שמע

להבין את התפלה

the ברכה of יוצר אור on שבת morning. In fact they added three sections to the first ברכה of שמע on שבת morning: לא-ל אשר שבת א-ל אדון, הכל יודוך. Why did רב נטרונאי גאון accept the changes to the ברכה of שמע on שבת morning and did not challenge them as also being modifications in the מטבע הברכה? Consider further that the change to אשר כלה does not alter the basic theme of the ברכה of המעריב ערבים. We previously established that the theme of the ברכה of המעריב ערבים was להזכיר מדת בלילה ומדת הלילה ביום, to refer to the attributes of the day at night and the attributes of night during the day. Those who recite אשר כלה do not omit that theme. They make sure to include the words: גולל אור מפני חשך, וחשך מפני אור. Furthermore, is the wording of אשר כלה a change in the מטבע הברכה when the חתימה of the ברכה is not modified? Why did רב נטרונאי גאון not question the practice of changing the חתימה of the ברכה of השכיבנו from שומר עמו ישראל לעד to שומר שלום עלינו הפורש סכת שלום עלינו on ליל שבת ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים?

The conclusion we must reach is that רב נטרונאי גאון's objection to the change in the ברכה of המעריב ערבים had nothing to do with the מטבע הברכה of the ברכה of המעריב ערבים. Instead רב נטרונאי גאון was objecting to the practice in ארץ ישראל in his time to recite שמונה עשרה before קריאת שמע and its ברכות during the week and on שבת in their performance of תפלת ערבית⁴. It was the order of the prayers that caused the Jews in ארץ ישראל to change the wording of the ברכות קריאת שמע on תפלת ערבית. How does the order of the prayers affect the wording of the ברכות קריאת שמע? Both בבל and ארץ ישראל followed the practice of changing the wording of the first ברכה of קריאת שמע on שבת morning. We can conclude from that practice that on שבת, the wording of the first ברכה of קריאת שמע must be different than it is during the week. Why did the גאונים in בבל not change the wording of the first ברכה of קריאת שמע on שבת night? Because when they recited the first ברכה of קריאת שמע on שבת night it was not yet שבת for them. At the time of the גאונים, they did not recite קבלת שבת nor did they recite מזמור שיר ליום השבת before ברכו. At what point did they accept the duties and obligations of שבת? After reciting the middle ברכה of שמונה עשרה. That meant that when they recited the first ברכה of קריאת שמע on שבת night it was not yet שבת for them. As a result, they did not change the wording of the ברכה⁵. In ארץ ישראל they recited שמונה עשרה before קריאת שמע and its ברכות. By reciting שמונה עשרה first,

4. See Newsletter 6-19.

5. This may also explain why they began תפלת ערבית on ליל שבת with רחום והוא.

they caused themselves to accept the duties and obligations of שבת before reciting קריאת שמע and its ברכות. By the time they recited קריאת שמע and its ברכות, it was already שבת for them. For the same reason that the first ברכה of קריאת שמע on שבת morning was changed, so too it needed to be changed for the first ברכה of קריאת שמע on שבת night. We can support this hypothesis by pointing to what רב רב עמרם wrote and to רב רב נטרונאי גאון response. In neither text does רב נטרונאי גאון state that his objection to the ברכה of אשר כלה is based on the fact that is a change in the מטבע הברכה:

תשובות רב נטרונאי גאון – ברודי (אופק) אורה חיים סימן עא – ששאלתם נוהגין למימר בשבת אשר כלה מעשיו, יש למנהג זה או לא. אנחנו בישיבה שלנו אין אומר לפנינו, בין בשבת בין ביום טוב בין בחול, אלא אשר בדברו מעריב ערבים.

Translation: You asked: do we follow the practice of reciting the Bracha of Asher Kilah Ma'Asav on Shabbos? Is there any validity to the practice? We in our Yeshiva do not recite the Bracha on any day whether it is Shabbos, Yom Tov or a weekday. Instead we always recite: Bidvaro Ma'Ariv Aravim.

This analysis of רב נטרונאי גאון's position may explain why the סידור בני רומא continues to provide for the recitation of אשר כלה. Today no one holds that we accept the duties and obligations of שבת only after reciting שמונה עשרה. Now that reciting קבלת שבת is a universal custom, the point at which we accept the duties and obligations of שבת is much earlier than the moment when we recite שמונה עשרה. For many, that point comes after the recitation of the last paragraph of לכה דודי. Others view the recitation of מזמור שיר ליום השבת as that moment. Another group views that point to be at the recitation of ברכו. In any event, everyone acknowledges that when we recite the first ברכה of קריאת שמע on שבת, ליל שבת, it is already שבת for us. Query: would רב נטרונאי גאון maintain his position in an era in which it is a universal custom to accept the duties and obligations of שבת before reciting the first ברכה of קריאת שמע on שבת, ליל שבת?